כל היכא דליכא אלא חמש סלעים הוא קודם לבנו מאי טעמא מצוה דגופיה עדיפא כי פליגי היכא דאיכא חמש משועבדים וחמש בני חורין ר' יהודה סבר מלוה דכתיב בתורה ככתובה בשטר דמיא בהני חמש פריק לבריה ואזיל כהן וטריף ליה לחמש משועבדים לדידיה ורבנן סברי מלוה דכתיב באורייתא לאו ככתובה בשטר דמיא והילכך מצוה דגופיה עדיף ת"ר לפדות את בנו ולעלות לרגל פודה את בנו ואחר כך עולה לרגל ר' יהודה אומר עולה לרגל ואח"כ פודה את בנו שזו מצוה עוברת וזו מצוה שאינה עוברת בשלמא לר' יהודה כדקאמר טעמא אלא רבנן מאי טעמייהו דאמר קרא כל בכור בניך תפדה והדר לא יראו פני ריקם ת"ר מנין שאם היו לו חמשה בנים מחמש נשים שחייב לפדות כולן ת"ל כל בכור בניך תפדה פשיטא בפטר רחם תלא רחמנא מהו דתימא נילף בכור בכור מנחלה מה להלן ראשית אונו אף כאן ראשית אונו קמ"ל: ללמדו תורה: מנלן דכתיב ולמדתם אותם את בניכם והיכא דלא אגמריה אבוה מיחייב איהו למיגמר נפשיה דכתיב ולמדתם איהי מנלן דלא מיחייבא דכתיב ולימדתם ולמדתם כל שמצווה ללמוד מצווה ללמד וכל שאינו מצווה ללמוד אינו מצווה ללמד ואיהי מנלן דלא מיחייבה למילף נפשה דכתיב ולימדתם ולמדתם כל שאחרים מצווין ללמדו מצווה ללמד את עצמו וכל שאין אחרים מצווין ללמדו אין מצווה ללמד את עצמו ומנין שאין אחרים מצווין ללמדה דאמר קרא ולמדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם ת"ר הוא ללמוד ובנו ללמוד הוא קודם לבנו ר' יהודה אומר אם בנו זריז וממולח ותלמודו מתקיים בידו בנו קודמו כי הא דרב יעקב בריה דרב אחא בר יעקב שדריה אבוה לקמיה דאביי כי אתא חזייה דלא הוה מיחדדין שמעתיה א"ל אנא עדיפא מינך תוב את דאיזיל אנא שמע אביי דקא הוה אתי הוה ההוא מזיק בי רבנן דאביי דכי הוו עיילי בתרין אפי' ביממא הוו מיתזקי אמר להו לא ליתיב ליה אינש אושפיזא אפשר דמתרחיש ניסא על בת בההוא בי רבנן אידמי ליה כתנינא דשבעה רישוותיה כל כריעה דכרע נתר חד רישיה אמר להו למחר אי לא איתרחיש ניסא סכינתין ת"ר ללמוד תורה ולישא אשה ילמוד תורה ואח"כ ישא אשה ואם א"א לו בלא אשה ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה נושא אשה ואח"כ ילמוד תורה ר' יוחנן אמר ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה ולא פליגי הא לן והא להו: משתבח ליה רב חסדא לרב הונא בדרב המנונא דאדם גדול הוא א"ל כשיבא לידך הביאהו לידי כי אתא חזייה דלא פרים סודרא א"ל מאי טעמא לא פריסת סודרא א"ל דלא נסיבנא אהדרינהו לאפיה מיניה א"ל חזי דלא חזית להו לאפי עד דנסבת רב הונא לטעמיה דאמר בן עשרים שנה ולא נשא אשה כל ימיו בעבירה בעבירה סלקא דעתך אלא אימא כל ימיו בהרהור עבירה אמר רבא וכן תנא דבי ר' ישמעאל עד כ' שנה יושב הקב"ה ומצפה לאדם מתי ישא אשה כיון שהגיע כ' ולא נשא אומר תיפח עצמותיו אמר רב חסדא האי דעדיפנא מחבראי דנסיבנא בשיתסר ואי הוה נסיבנא בארביסר הוה

ואזיל כהן וטריף להו משעבדי. כלומר בבני חרי פריק ליה לבריה שאם היה פודה עצמו בבני חרי לא היה פודה בנו ממשעבדי דמיירי שנשתעבדו קודם שנולד הבן ולכך מקדים פדיון בנו ואין כאן אונאה ללקוחות דמלות בנו עליו יותר ממלות (ה) גופו כפ"ה וק' דאדרבה יש אונאה ללקוחות דמלות גופו עדיף ויאמרו (ג) פדה את עצמך בתחלה ואם יאמר אפדה את עצמי ממשעבדי יאמרו אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום בני חרי (א) ואפי' פדה בנו בכור מבני חרי יאמרו לכהן הנחנו לך מקום לגבות ממנו אותם חמש בני חורין ולכך פירש ר"י דמיירי כגון דאיכא חמש משועבדי' מיצחק שעשאן אפותיקי לכהן בעבור יעקב בנו ואח"כ מכרה ושוב גדל יעקב והיה לו בן ועמד הוא ובנו לפדות ואין להם אלא ה' סלעים מבני חרי (ב) ור' יהודה סבר מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמי והיו לו אפותקאות בשטר לכהן קודם ולכך גובה מהן אע"פ שיש בני חרי ליעקב לפי שמלותו על נכסי אביו יותר מעל נכסי עצמו לחוב האב על נכסי האב ולא על נכסי הבן ואינם יכולים לומר הנחנו לך מקום בנכסי יעקב שאין עליו לשלם חוב של אביו ומנכסיו אין לו כלום וכן משמע הלשון דקתני שזה מלותו על אביו[א]: **הא** לן והא להו. פי' בקונטרס בני בבל היו הולכין וגורסין משניות התנאים בא"י ומתוך שלומדים חוץ למקומם אין צרכי הבית מוטל עליהם נושא אשה דהוה ליה בלא הרהור ואח"כ לומד תורה הא להו לבני א"י הלומדים במקומם אם נושא אשה יהו כל צרכי הבית מוטלין עליו ויבטלוהו וקשה לר"ת דמשמע דקאמר שמואל דנושא אשה תחלה כדי להיות בלא הרהור ומוקי לה למילתיה בבני בבל א"כ אכתי איכא הרהור כיון שהולכים ללמוד חוץ למקומן ועוד קשה אחר שנשא אשה היאך יצא חוץ למקומו ללמוד והלא הוא צריך לחזור אחר מזונות אשתו ובניו ובפ"ק דגיטין (דף ו:) אשכחן דשלח רבי אביתר בני אדם הבאים משם לכאן הם מקיימין בעצמן ויתנו את הילד בזונה ואת הילדה מכרו ביין (ג) פירוש שצריכין בניו ובנותיו להתמשכן בעבור מזונותיהן משמע שאין עושים יפה שהולכים ללמוד חוץ למקומן על כן נראה לר"ת איפכא דר' יוחנן דאמר ריחים בצוארו ויעסוק בתורה לבני בבל דיבר שאינו יכול להניח אשתו וילך וילמוד תורה[ג] ועוד שהם ד)עניים[ג] ושמואל דאמר נושא אשה תחלה לבני א"י אמר שיכולים ללמוד במקומם וגם הם עשירים[ד] וטוב לו שישא אשה וילמוד תורה בטהרה ומיהו פעמים שגם בני א"י היו יוצאים חוץ למקומם לבבל ללמוד תורה אלא רובם היו לומדים במקומם ואין תימה אם שמואל שהיה מבני בבל דמורה לבני א"י שהיו לפניו תלמידים מבני א"י שהיה מדבר להם ור' יוחנן אע"פ שהיה מא"י היה מדבר לתלמידים שלפניו מבבל וכן מצינו בפ"ק דשבת (דף ט:) גבי מאימתי התחלת אכילה רב אמר משיטול

כל היכא. דלית ליה נכסי אלא ה' סלעים: **ככתובה בשטר דמיא.** ובפדיון עצמו היה מחוייב קודם שיעבד קרקעותיו ויטרוף את הלקוחות הילכך בחמש בני חרי דאיכא פריק לבריה דאין זה אונאה(א) שהרי מלות בנו עליו יותר ממלותו: **ואזיל כהן וטריף.** לקוחות על פדיון עצמו: **לאו ככתובה בשטר דמי.** ואינו גובה ממשועבדים: **דכתיב ולמדתם.** קרא אחרינא הוא ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם (דברים ה): **דלא מיחייבא.** ללמד את בנה דכתיב ולמדתם את בניכם קרי ביה ולמדתם לאקושינהו דלא מיפקדא ר) ללמוד (ב): **אחרים.** האב: **אם היה בנו זריז.** והאב רואה שיצליח ה) ממנו ואין לו סיפוק נכסים שילמדו שניהם ילמוד בנו והוא יטריח אחר מזונות ויספיקנו: **בי רבנן.** בהמ"ד רחוק מן היישוב הוה: **לא ליתיב ליה אינש אושפיזא.** לרב אחא ועל כרחו ילין בבית המדרש ומתוך חסידותו יעשה לו נס ויהרוג את המזיק: **בת.** לן: **אידמי ליה.** מזיק: **כתנינא דשבע רישי.** שהיו לו שבע גולגולות: **כל כריעה דכרע.** רב אחא ומתפלל על אותו מזיק נתר חד רישא: **סכינתין.** סכנתם אותי: **הא לן הא להו.** בני בבל היו הולכין וגורסין משניות התנאים בא"י ומתוך שלומדים חוץ למקומם אין צרכי הבית מוטלים עליו נושא אשה דהוה בלא הרהור ואח"כ הולך ולומד תורה: **להו.** לבני א"י הלומדים במקומם אם נושא אשה יהו צרכי הבית מוטלין עליו ויבטלוהו: **חזייה.** רב הונא לרב המנונא: **דלא פרים סודר.** כדרך הנשואין שהיו רגילין לכסות ראשן:

עין משפט נר מצוה

שטז א מיי' פ"א מהלכות בכורים הלכה ג סמג עשין קמד טוש"ע יו"ד סימן שה סעיף טו:

שיז ב מיי' שם הל"ד:

שיח ג מיי' שם הל' כא טוש"ע שם סעי' יז:

שיט ד מיי' פ"א מהל' ת"ת הל"ג סמג עשין יב טוש"ע יו"ד סי' רמה סעי' א:

שכ ה ו ז מיי' שם הל' ה סמג שם טוש"ע יו"ד סי' רמו סעי' ו בהג"ה:

שכא ח ט מיי' שם הל"ד טוש"ע יו"ד סי' רמה סעי' ב:

שכב י מיי' שם הל"ה סמג שם טוש"ע יו"ד סי' רמו סעי' ב:

שכג כ מיי' פט"ו מהל' אישות הל"ב סמג עשין מט טוש"ע אה"ע סי' א סעי' ג:

* * *

מוסף רש"י

מלוה הכתוב בתורה. כגון פדיון הבן ה' סלעים דזכי ליה רחמנא לכהן (בכורות מח.). **בהני חמש פריק לבריה.** דלא יהיב בני חורין משום פדיון דידיה תו לא מיפריק בנו דשמא שיעבוד הלקוחות קדם ללידת בנו (בכורות מח:). **ואזיל כהן וטריף לחמש משועבדים לדידיה.** חמש סלעים דידיה אזיל כהן וטריף ממשעבדי שהרי שיעבודו של כהן קדם והיינו דקאמר שמלותו על אביו כלומר שמאביו נשתעבדו אותן נכסים לכהן (שם). **לאו ככתובה בשטר דמיא.** ואי יהיב בני חורי בשביל פדיון בנו תו לא מיפריק איהו דכהן לא מצי טריף לקוחות (שם). **פטר רחם.** שפתח את הרחם תחלה כמו פוטר מים ראשית מדון וכן יפטירו בשפה יפתחו שפתים (שמות יג ב). **אפילו ביממא הוו מיתזקי.** מלוין בו מזיקין (לקמן לט.).

* * *

תוס' ר"י הזקן

כל שאחרים. שהאב מצווה לפדותו. חמש משועבדים. ששעבד יעקב *אחר שנולד ראובן ויש ביד ראובן סלעים בני חורין לפדות חנוך. לפדות [וכו'] ולעלות. כלומר ואין בידו כדאי לזה ולזה ששתי מצות אלו צריכים הוצאה, לפדות צריך חמש סלעים לכהן ולעלות צריך מעות להוצאת הדרך. עולה לרגל. במעות שבידו וכשתמצא ידו יפדה בנו מפני שהיא מצוה שאינה עוברת. והלכה כרבנן והביא זה הר"ם במתנות שבגבולין פי"א [מהל' בכורים ה"ז]. אבל בשאר מצות מודו ליה לר' יהודה דטעמא קאמר. ושמעינן מיהא דבשאר מילי עביד מצוה עוברת ברישא לדברי הכל. וביארנו זה במועד קטן פ"ק בתכלית הביאור. ואם אי אפשר. שיצרו מתגבר עליו. הא לן. פי' בני בבל שהולכים חוץ לעירם ללמוד תורה אין צרכי הבית מוטלין עליהם הילכך ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה, אבל בני ארץ ישראל שלומדים תורה במקומם אם ישאו אשה תחלה צרכי הבית מוטלים עליהם ונתבטל. ומסתברא דהכי פירושא, הא לן שיצרו מתגבר עליו, הא להו שמתוך שהם חפצים בתורה אין יצרם מתגבר עליהם. והשתא לא פליגי שמואל ור' יוחנן עם הברייתא. וכן נראה מפי' הר"ם פ"א [מהל' ת"ת ה"ה].

* אולי צ"ל ששעבד יעקב קודם שנולד ראובן ויש ביד יעקב ה' סלעים לפדות ראובן בנו. ועי' בתוס' ד"ה ואזיל מש"כ בש"כ בדם ר"י.

מסורת הש"ס

א) ל"ע בכורות מח. דפ"ל לר"י התם איפכא [ע"ש בתוס' ד"ה ודבי"ע וכו' תמלא ישוב נכון על קושיא זאת], ב) [לעיל יג: וש"נ], ג) [עי' תוס' שבועות ד: ד"ה בכל], ד) תוספתא דבכורות פ"ו ה"ג [ע"ש], ה) ברכות כו., ו) מכילתא סוף פ' בא, ז) [שמות יג, ב], ח) [דברים טז, טז], ט) [שם שם יז], י) [עי' ב"ב קמ ע"א], כ) [לקמן לו.], ל) תוספתא דבכורות פ"ו ה"ג, מ) ס"א וממולא וגי' ע"י ומוללת, נ) [בכתב"י נוסף: לא אשכח איניש דניתיב ליה אושפיזא], ס) [בכתב"י: אי לא דלאתרחיש לי ניסא], ע) תוספתא שם ע"ש, פ) מנחות קי., צ) ב"ב קמו, כריתות ה: מד. שבת ט: נדה ה. יד: תענית ד: סוכה לו. מח. יומא כח: ב"מ קו., ק) [בדפו"ר: שהגיעו], ר) [נ"ל ללמד, (רש"ש. ודלא כהב"ח)], ש) [בדפו"ר נוסף: יותר], ת) [בדפו"ר נוסף: שמלותו על אביו דמלות [נ"ל ומלות, רש"ל] בנו עליו], א) [גיטין מח ע"ב], ב) [עי' תוס' שבועות ד: ד"ה בכל], ג) [יואל ד], ד) [לקמן מט ע"ב], ה) [דף ח ע"ב].

* * *

תורה אור השלם

1. וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם: שמות לד כ
2. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: דברים יא יט

* * *

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ככתובה וכו' דאין זה אונאה ללקוחות שהרי: **(ב)** ד"ה דלא מיחייבה וכו' ולמדתם את בניכם קרי ביה ולמדתם וכו' ללמוד אחרים הס"ד ואח"כ מ"ה הוא האב: **(ג)** תוס' ד"ה ואזיל וכו' ויאמרו לו פדה וכו' יאמרו לו אין:

* * *

מוסף תוספות

א. בתוס' הרא"ש איתא ובהא ניחא נמי דקאמר ר' יהודה בנו קודמו שמצותו על אביו והא אמרינן דלכו"ע מצוה דגופיה עדיפא אלא ודאי ה"ס שמצותו על אביו ויכול הכהן לגבות פדיון עצמו מנכסים ששיעבד אביו. (עי' מהרש"א על רש"י ד"ה ככתובה). ב. מהוא דרבי אביתר. ריטב"א. ג. ומכיון שנשא אשה אינם יכולים ללמוד בעירם מפני שצריכין לטרוח אחר פרנסתן. שם. (עי' מהרש"א.) ד. ויש להם ספק ללמוד אחר שנשאו ולא היו צריכין לטרוח בתר מזונם. שם.